

Ils luscharads da la Svizra, part 1

■ Las tartarugas, ils tuataras, ils leguans, ils gecos, ils biserpils, ils luscharads, las serps ed ils crocodils furman entaifer la sistemica da las creatiras la classa dals reptils. Da quella faschevan er part ils dinosaurs ch'èn morts ora avant 65 milliuns onns. En Svizra vivan 15 spezias da reptils: la tartaruga da pali, tschintg spezias da luscharads, l'orvetta ed otg spezias da serps (sis natras e duas vipras).

Ils luscharads indigens sa numnan: luscharad taclà (*Lacerta agilis* / Zaanedeichse), luscharad brin u alpin (*Zootoca vivipara* / Waldeidechse), er numnà Berg- u Moor-eidechse), luscharad da mirs (*Podarcis muralis* / Mauereidechse), luscharad verd (*Lacerta bilineata* / Westliche Smaragdeidechse) e luscharad champester (*Podarcis siculus* / Ruineidechse). L'emprima part dal num scientific (*Lacerta*, *Podarcis*, *Zootoca*) inditgescha ch'ils singuls luscharads appartegnan a differents geners entaifer la famiglia dals luscharads (*Lacertidae*). Il luscharad verd ed il luscharad champester cumparan be en il sid dal pajais; ils ulteriurs trais luscharads èn er da chasa en la part settentriunala da la Svizra.

Tratgs caracteristics dals luscharads

Ils luscharads vivan en lieus suleglivos e betg umids. Els èn cumpletmain independents da l'aua. Lur pel è grossa ed ha squamas cornusas.

Uschia èn els protegids bain cunter la setgira. Da temp en temp midan ils luscharads la pel dira exteriura. Els perdan entirs tocs da pel en ina giada. La temperatura dal corp dals luscharads s'adatta a la temperatura da lur ambient. Ils luscharad èn animals cun sang fraid e passentan l'environnement en in stadi da marvezza. Sch'i fa chaud san ils luscharads curren fitg spert.

Els san era raiver, perquai ch'els han griffas. Las chommas creschan sin las varts dal bist. Ils luscharads sa movan en moda serpegianta. Els auzan mo pauc il venter. Il skelet dals luscharads sumeglia quel da las piuschas.

Ils luscharads respiran cun pulmuns. Lur pel è memia grossa per laschar penetrar gas. Els dovrà la lieunga per savurar. Quella ha dus pizs e sa savurar odurs en l'aria. In organ spezial en il palat analisescha las odurs. Els luscharads audan era. Il schumber è in flatg nair davos il chau ch'ins vesa bain sin la pel.

Il zercladur depona la femella ovs gronds sco nitscholas en la terra. Quels han ina crosta loma, ma resistentia che protegia ils ovs da la setgira. Els ovs vegnan cuads or da la chalaria da la terra. 8 emnas pli tard sortan luscharads giuvens gia cumplets senza passar il stadi da larva. In cas spezial furma il luscharad brin ch'è la suletta spezia da luscharad indigena ch'è vivipara.

Luscharad taclà

Las squamas
17 fin 24 lamellas sut il quart det-pe. 34 fin 49 squamas en la part amez dal dies.

Mastgel dal luscharad taclà cun la tipica coloraziun verda da las varts.

FOTO: PD

2 fin 14 retschas amez il dies cun squamas in pau pli pitschnas che las cunfinantas. 12 fin 21 retschas amez il dies cun squamas carenadas.

Lunghezza

La lunghezza maximala dals exemplars creschids ch'èn vegnids chattads en Svizra munta a radund 22 cm. Novnaschids han ina lunghezza da 55 fin 70 mm.

Color e dissegn

Tar animals giuvens nianzescha la part suren da grisch cler a grisch brin cun 3 fin 5 retschas da flatgs stgirs ed in flatg alv lateral.

Tar ils animals creschids feminins sa midan il dissegn e la color fermamain. La color da fund po daventar pli stgira, uschia ch'il contrast cun il dissegn sa sminescha. La part sut n'ha nagins flatgs.

Ils mastgels daventan madirs cun 2 fin 3 onns e vegnan verds a las flancas e sin la part sut. Questa color variescha d'in individui a l'auter. La primavaira, durant il temp da paregliazion, è ella adina la pli intensiva. En lieus nua ch'existan tant il luscharad taclà sco er il luscharad verd, vegnan las duas spezias mintgantat scumbigliadas pervi da questa coloraziun. Al luscharad verd manca dentant adina la strivla stgira dal dies e sia part sut n'è betg taclada, entant ch'il mastgel dal luscharad taclà ha per il solit ina part sut taclada.

Perioda activa

Il luscharad taclà banduna ses quartier d'environnement vers la fin da mars; l'emprim cumparan ils animals giuvens ed ils mastgels, circa in'emna pli tard las femellas. Vers mez october svaneschan ils luscharads puspè en lur refugis, il davos ils animals giuvens. Sco refugis tscherman els taunas da ruiders u er foras chavadas sez, resistentas cunter scheliras e profundas da 70 fin 120 cm.

Ciclus dal di

Il ritmus dal di stat en stretga relaziun cun la stagiun. Il mars poi esser fitg fraid, uschia ch'ils luscharads svaneschan puspè en lur taunas. Strusch ch'il sulegl sclerescha danovamain sortan els e sa stendan cun dies plat per prender in bogh da sulegl. Da quest temp pon ins er constatar

temperaturas da mo 16 °C, temperaturas che stgatschan l'atun ils animals en lur taunas. La primavaira da bell'aura resta il luscharad taclà activ l'entir di. Ma gia vers la fin d'avrigl sa retira el en la sumbriva durant il temp chaud da mezdi. La stad spassegia el be curt temp en il liber suenter la levada dal sulegl ed in pau pli ditg suenter il tramunt. En questa stagiun chauda sorta il luscharad er da dis cuverts u suenter ina plievgia. Il pli activs èn ils luscharads taclads durant il temp da la paregliazion da mez avrigl fin mez matg.

Spazi vital

Il luscharad taclà è s'adattà fermamain als abitadis creads tras l'uman. El cumpara en biotops maghers sco urs dal guaud, scarpas da viafier u chavas da glera. Impurtanta è er l'existenza da laina morta e faim vegl. Sch'in lieu al cuveg, stat il luscharad fidaivel a quel a lunga vista.

Far impressiun e sa defender

Ins po observar durant la chalaria sco prelude a la copulaziun e tar la defensiu dal territori in ritual gia dominà dals animals giuvens en ina furma pli moderada: sbassar il chau, scufflar il satg da la gula, drizzar sidretg la part dal corp davant e silsuenter cumpressiun verticala dal corp, però senza sa cumbatter.

Nutrimint

Il luscharad taclà è carnivore e sa nutrescha d'insects, salips, filiens, pli darar d'arlogns e verms da plievgia, ch'el maglia dentant senz'auter en fermanza. A chatscha da la preda sa mova il luscharad cun preferenza per terra. Ins po dentant er observar che la preda vegn persequitada fin en l'aua u sin las chaglias.

Multiplicaziun

Suenter il prelude usità dura la copulaziun mo da 5 fin 15 minutas. La femella finescha la copulaziun cun serpegiar davent u, sche quai na va betg, cun dar ina morsa al mastgel.

La femella zuppa ils ovs en in conturn umid e chaud; en mantuns da cumpost u da feglia, en lains marschs, en foras chavadas sez e sut crappa. Els ovs gist mess èn 12 fin 15 mm lungs e 7 fin 10 mm lads.

Derasaziun

Il luscharad taclà manca al sid da las Alps ed è da chattar en il nord tant en la Planira sco er en las collinas dal Giura, da la Svizra Bassa e da las Prealps fin a 1300 m.

Luscharad brin

Las squamas

15 fin 24 lamellas sut il quart det-pe. 29 fin 40 retschas da squamas dal dies en la part amez dal corp. 0 fin 4 retschas da squamas amez il dies in pau pli pitschnas che las tavlettas cunfinantas.

Lunghezza

Las valurs maximalas dals exemplars creschids indigens muntan a radund 15 cm. Els novnaschids mesiran da 38 fin 48 mm.

Color e dissegn

Ils luscharads brins novnaschids èn d'in blau grisch fin brin grisch stgir. Amez il dies ves'ins anc ina lingia in pau pli stgira cunfinada da las varts da punctins alvs fitg fins. Il venter è medemamain stgir cun ina glischur blava u verda. Suenter l'emprim onn vegn la color da fund pli clera ed il dissegn dal dies resorta meglier. En tscherts cas sa stgirenta la color fin che l'animal è nair suenter trais onns. En cas fitg rars èn els gia nairs da la naschientscha.

Tar animals creschids sa sclerescha la color da fund en general ed il dissegn sa modifitgescha, ma betg tenor in schema standardisà. Igl è damai difficil da descriver las midadas, pertge ch'i dat fitg bleras variantes. Er tranter las schlattainas na datti betg segns caracteristics da color e dissegn che permettàn da distinguer l'ina da l'autra. Sulets indizis èn ch'ils mastgels han dapli flatgs sin il venter e che las colurs cumparan tar las femellas en nianzas pli flailvas.

La part sura variescha dal grisch al brin cun coloraziuns vers oransch e melen. Per lung amez il dies sa stenda ina lingia stgira dal chau-davos vers l'entschatta da la cua. Tar il mastgel è questa lingia interrutta e cunfinada da las varts da flatgs alvs. Lura suonda ina part senza flatgs, cun sin il pli in muster da rait vers la fin dal dies. A l'ur orasum da la tavletta dal chau-davos cumenza ina strivla clera e satiglia ch'è adina preschenta. Cunfinant cun quella da la vart cumenza in'autra strivla stgira che po er esser interrutta parzialmain cun tachelers ch'ins vesa cunzun tar ils mastgels e ch'èn medemamain ordinads per lung il corp. Characteristic per la varianta «pallida» ch'ins chatta savens en Svizra èn la mancanza dals flatgs tranter la lingia stgira dal dies e la strivla pli clera da la vart sisum.

Perioda activa

La marvezza d'environnement dura da 4 mais en la Planira a 6 ½ mais en las Alps. Quai signifitga ch'il luscharad brin n'è betg sensibil cunter il fraid. La primavaira da marschauna vegnan tschertats parts dal terren fitg suleglivos pli baud terrenas ch'il conturn. Mintgant pon ins vesair

là in luscharad brin che stat a sulegl a l'ur da ses quartier d'environnement, savens en cumpagnia da vipras, las qualas considereschon però il luscharad brin sco preda pussaivla. Ins ha perfin scuvert il luscharad sin la naiv la primavaira cura che la naiv è curveta da pulvra e da sablun.

En questa perioda da l'onn sa mida la temperatura mintgant andetgamain. Igl è pussaivel ch'ìl sulegl svanescha entaifer in quart d'ura e ch'ì cumenza a nair. Els luscharads restan quiets in per minutas e svaneschan lura sut la crappa.

Ciclus dal di

Il luscharad brin supporta il fraid senza problems, ma el è sensibil cunter la setgira. Quai sa manifestescha en la tscherina dal biotop: ins al chatta be en lieus che garanteschon l'entir onn in umidità da l'aria relativa d'almain 60%. Ins po constatar ch'ìls luscharads brins en il terrari daventan inquieti e tschertgan in lieu da sa zuppar il mument che la temperatura munta a 30 °C e l'umidità relativa da l'aria sa sbassa sut 50%. En libertad sa retira il luscharad brin da relaziuns sumegliantas en la sumbriva, en l'aua, sut la crappa u sut terra. Da mesa stad ves'ins il luscharad brin savens per curt temp al liber la saira suenter il tramunt, ma er avant e suenter ina plievgia, savens en cumpagnia da l'orvetta che tschertga relaziuns sumegliantas.

Spazi vital

Il luscharad brin viva en palids, sin pastgiras, flatgs dad erva, chavas da crappa e da sablun sco er en guauds ed a l'ur dal guaud. Questa spezia dependa pli fitg da l'umidità che autras spezias da luscharads. En situaziun da privel è ella er buna da fugir en l'aua e da nudar tras quella. Il luscharad brin è per ordinari fidaivel al lieu; magari datti però er uschenumnads piuniers che van davent. Quels garanteschon ch'er novs spazis vitali adattads vegnian populads.

Multiplicaziun

In prelude sco tar ils luscharads taclads na sa lascha betg constatar. La copulaziun dura fin in'ura suenter ch'ìl mastgel ha fermà la femella cun morder.

Cuntrari a las autras spezias parentadas sortan ils pitschens da la crosta gia en il venter da la mamma. Quest comportament è in'adattaziun a l'ambient alpin. Durant la purtanza èn ils pitschens che creschan en il venter da la mamma protegids e vegnan purtads uschia en lieus pli chauds. Suenter 9 emnas purtanza (en la Bassa) resp. suenter 14 emnas en las Alps naschan 4 fin 8 pitschens.

Far impressiun e sa defender

La moda da far impressiun e da sa defender è pli u main la medema sco tar las ulteriuras spezias, ma main marcanta e main vehemente. Insumma è il luscharad alpin, ed en spezial l'animalet giuven, pauc timid.

Nutrimint

Il luscharad brin sa nutrescha d'insects, filiens, arlogns, verms da plievgia (e quai betg mo en il terrari), larvas da furmiclas ed er da pitschnas lindornas nivas.

Derasaziun

Il center da l'areal da derasaziun sa chatta en il Giura sur il cunfin dal guaud, tranter 1000 e 1500 m en las Prealps e tranter 1400 e 1900 m en las Alps. En la Bassa sa reparta la derasaziun sin in grond dumber da lieus isolads. Talas inslas èn lieus sco palids, urs da guaud e prads da guaud, rivas d'uals etc.

Il luscharad brin enconuscha il pli grond territori da derasaziun. Quel tanscha da la Spagna dal Nord fin en la Sibiria da l'Ost.

FOTO: JETTI KUHLEMANN / PIXELIO

La preschentaziun:
Dossier «Luscharads».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=1800
www.chattà.ch